

Ikola-nimestä

Ikola tavataan maassamme eri tahoilla talon, joskus myös kylän nimenä. Suomenmaa -teoksessa ja siihen liittyvissä kartoissa sennimisiä taloja tai kyliä on 27. Niistä on puolet Kuopion läänissä, muut etupäässä Mikkelin, Oulun ja Vaasan lääneissä. Turun ja Porin läänissä on vain yksi, nimittäin Tyrväässä Ikolan talo sekä entisessä Viipurin läänissä samoin yksi, Ikolan kylä Kivennavalla. Hämeen ja Uudenmaan lääneistä Suomenmaa -teos ei Ikolaa talonimenä tunne, mutta Itistä mainitaan Ikolanlampi-niminen järvi. Samaa kantaa oleva nimi *Ikonen* esiintyy talonimenä Kurussa, samoin myös Oulun läänissä Padasjoella ja Utajärvellä.

Suomen Maatilat -teos, jossa talonnimiä esiintyy paljon enemmän kuin Suomenmaa -teoksessa, tuntee Ikola-nimisiä taloja vain viisi ja lisäksi yhden Ikolan kylän, vaikka siinä monia muita nimiä, kuten esimerkiksi Heikkilä, Mattila ja Mäkelä, jotka lienevät yleisimpiä talonnimiä, on sadoittain ja paljon runsaammin kuin Suomenmaa -teoksessa. Nimien lukumäärän erillaisuus näissä julkaisuissa aiheutuu siitä, että Suomen Maatilat -teokseen on otettu vain sellaiset tilat, joiden viljelysala on vähintään 25 ha, eikä kaikkia niitäkään. Suomenmaa -teokseen liittyvissä kartoissa ja niihin perustuvissa nimihakemistoissa esiintyvät sellaiset talojen ja kylien nimet, jotka on merkitty maanmittaushallituksen yleiskarttaan.

Ikola ja *Ikonen*, jotka tietenkin ovat saman kantasanan johdannaisia, tavataan myös sukuniminä. Edellinen pohjautunee talonnimeen, mutta jälkimmäinen esiintyy omapohjaisena sukunimenä varsinkin Savossa ja Karjalassa.

Samaan kantaan perustuvat vielä muutamat sukuniminä käytetyt yhdys-sanat. A. V. Forsman (Koskimies) mainitsee mm. henkilönnimet: Ikoheino (?), Ikoempi, Ikopäivä, jotka hän esittää Iko eli Iko -nimen ohella luetellessaan Ikä tai Ika -nimeen jollakin tavoin liittyviä nimiä asiaa sen paremmin käsittelemättä (Pakanuudenaikainen nimistö, 1891, s. 155—156).

Eräät nimistön tutkijat ovat selittäneet *Ikola* -nimen kantaosan lainasanaksi. Ralf Saxén katsoo, että se on saatu muinaisyläsaksasta, jossa on henkilönnimi Ico, Iko, Igo (Vir. 1900 s. 102—104). Samoin Saxén teoksessaan Språkliga bidrag till Den svenska bosättningsens historia i Finland I, v. 1905, s. 239, 248 pitää Isonkyrön ja Ylihärmän *Ikola* -nimiä vierasperäisinä ja selittää niiden pohjautuvan gootin Igo ja muinaisyläsaksan Ico -nimeen.

Isonkyrön *Ikola* -nimeä on käsitelty myös T. E. Karsten. Vertauskohteina hänellä on itägootin Igila, länsigootin Ig-ulfus, vandaalin Igillus ja muinaisruotsin Ighil, Ighul (Svensk bygd i Österbotten nu och fördom II, 1923. s. 134—135).

Viimeksi on Heikki Klemetti v. 1950 ilmestyneessä teoksessaan Vierasperäisiä muinaisnimiä Etelä-Pohjanmaalta ja muualta Suomesta (s. 163—164) pohtinut tämän nimen alkuperää. Hän sanoo, että nimi »vaikuttaa luonnollisesti suomalaiselta, jos kohta esim. Lönnrotilla ei ole sille merkitystä». Klemetti mainitsee, että saksalaisten tutkijain Förstemannin ja Jellinghausin mukaan tavataan muinaissaksalaisessa nimistössä Ico, Iko ja Icho 700—1000-luvuilla ja että se on mitä yleisin nimi. Alfred Holderin mukaan Ico on myös kelttiläinen miehennimi. Kahden ensiksi mainitun tutkijan teoksista Klemetti esittää Iko -nimen toisintoja ja katsoo löytäneensä niille vastineita suomalaisesta nimistöstä. Hän päätyy siihen tulokseen, että kun yhtäläisyydet saksalaisella ja suomalaisella taholla »ovat niin kohdalleen käyvät, ne tuskin ovat satunnaisia, vaan lienee Iko muunnoksineen katsottava muinaissaksalaiseksi lainaksi». Klemetin oletus tuntuu kuitenkin heikosti perustellulta, sillä nimet *Ikkeinen*, *Ikkelä*, joita hän vertaillessaan niitä muuttamiin saksalaisiin nimiin pitää *Ikola* -nimen toisintoina, tuskin ovat siihen yhdistettävissä.

Ikola -nimen alkuperän selvittämiseksi on syytä tarkastella sen ja muiden *iko* -kantaisten nimien esiintymistä vanhoissa asiakirjoissa. Jo keskiajalta on muutamia: Anders Jko v. 1466 Säkyän—Huittisten seudulta (FMU IV, s. 260), Ikoinsala v. 1480, saari Kangasalla (FMU IV, s. 524), Laurens Henricsson Ykolast v. 1509, Vanaja (FMU VII, s. 39).

Etelä-Pohjanmaalta mainittakoon seuraavat nimimuodot: *Ikola* 1543, *Ikåila* 1557 (Karsten emts. 134), *Ikoila* 1627, *Ikåila* 1659, 1665, *Ickola* 1691 (Laurosela ÄHEPM II, s. 79, 83).

Tyrvään nykyään Storminkylään kuuluvan *Ikolan* isäntänä on v. 1524 eskel *ikoila* (Kallialan seurakunnan kirkontilit v. 1469—1524, SVA). Muista valtionarkiston asiakirjoista olen merkinnyt mm. seuraavat tämän talon omistajat: Per Ikoijlan 1553, Madz *Ikoila* 1566; joskus sukunimi esiintyy -nen-loppuisenakin, esim. Madz *Ikoinen* 1574; edelleen Madz *Madzson Ikoila* 1601; 1600-luvun puolivälin tienoilta lähtien nimi alkaa esiintyä

diftongittomana, esim. Jören Ikåla 1653, Jören Ikola 1684, vaikka vielä 1700-luvultakin tapaa diftongillisen muodon, esim. Henrik Ikoila 1722.

Asiakirjan nimistä käy selvästi ilmi, että käsiteltävänä olevan nimen kantaosana on *ikoi*. Jos lähdetäisiin edellä esitettyjen lainaotusten pohjalta, niin *i:tön* Ikola muoto olisi odotuksenmukainen. Varhaisimpien asiakirjain muotojen joukossa on tosin pari *i:töntä*, mutta ne eivät suinkaan riitä osoittamaan *iko*-kantaa alkuperäiseksi, vaan niissä on tapahtunut diftongin jälkikomponentin kato. Rapola pitää todennäköisenä, että katoedustuksen juuret ovat varsinaishämäläisessä murteessa »(varhaisessa?) keski-ajassa». Toinen näistä nimistä (Ykolast v. 1509) on Vanajasta ja Rapolan mukaan »hämäläisen katoedustusalueen keskeisintä seutua on vanha asutuskeskus Vanajanvesistön varsilla» (Rapola, *i*-lopp. dift. s. 401, 403). Toinen vanhimmista *i:ttömistä* nimimuodoista Anders Jko v. 1466 on nähtävästi Ylä-Satakunnasta tai ainakin aivan sen rajoilta Ala-Satakunnan puolelta. Ylä-Satakunta on tämän ilmiön kehityksessä ollut Hämeen tasalla (Rapola, emts. 403). Myös ainakin osassa Ala-Satakuntaa diftongin jälkikomponentin kato on tullut alulle jo keskiajan puolella (Niilo Ikola, ASMÄH II, s. 209). Lisäksi keskiaikaisen ortografian puutteellisuus on aina otettava huomioon sen ajan asiakirjain nimistöä käsiteltäessä. On siis perusteltua palauttaa kaikki edellä mainitut asiakirjain muodot *ikoi*-kantaan.

ikoi-sanalle tavataan vastineita myös sukukielissä. Dm. Tsvetkovin Vatjan Joenperän murteen sanastossa on sana-artikkelit: *iko-lōk* 'vikerkaar', *iko-lōk tempap taivase vet*, ja *iko-lōk* 'ammukaar', *iko-lōkk on vihm(a) aikenne*. Myös Kettusella on vatjasta *iko-lōkka* 'sateenkaari' (VÄH s. 122). Vepsästä Kettunen mainitsee deminutiivin *igōhud*, esim. *pitkaks igōhudeks* 'pikaks eakeseks' (LVHA, 129, 3). Vepsän *igō* edellyttää aikaisempaa *ikoi*-muotoa ja myös vatjan *iko* palautuu *ikoi*-muotoon.

Vepsän deminutiivisen *igōhud*-sanan merkitys sisältää käsittääkseni selvän osoituksen siitä, että *igō* on yhdistettävä äänteellisesti *ikä*-sanaan ja on sen johdannainen. Vatjan *igo-lōkka*-sanaa on mielestäni vaikea tulkita muualla tavoin, kuin että siinä *igo* merkitsee viittausta luokan, sateenkaaren suureen ikään. Vatjan *igo* liittyy näin ollen merkitykseltään vepsän *igō*-sanaan ja on tietenkin myös *ikä*-sanasta johdettu. Kun suomessa tavataan sellaiset suhteet kuin *emoi*: *emä*, *isoi*: *isä*, *seppoi*: *seppä* ja otetaan vielä huomioon, että vepsän *igō* < *ikoi* ja vatjan *igo* < *ikoi* johtuvat *ikä*-sanasta, niin on ilmeistä, että myös suomen *ikoi* on *ikä*-sanan johdannainen.

ikoi-sanassa esiintyvällä *i*-johtimella on deminutiivisen merkityksen ohella myös possessiivinen merkitys. Sana on näin ollen tarkoittanut sellaista, jolla on ikää, siis iäkäästä. Se on nähtävästi kehittynyt henkilönnimeksi. Antaessaan lapselleen tämän nimen vanhemmat ovat siihen liittäneet toiveensa nimen saa-

jan pitkästä iästä. Aiemmin mainitussa keskiaikaisessa Anders Jko -nimessä sillä on jo sukunimen luonne. Talonnimenä Ikoila on siis merkinnyt Iko-nimisen henkilön tai »ikoin» eli iäkkään asuintaloa, vrt. Appela, Setälä, Tätilä, Äijälä = apen, sedän, tädin tai äijän asuintalo (Äijä on merkinnyt mm. myös isoisää).

Ikoila > *Ikola* on sitten kehittynyt varsinaisen sukunimen luonteiseksi. Siihen viittaa jo Kallialan kirkontilien merkintä eskel ikoila v. 1524, ja tätä tyyppiä esiintyy jatkuvasti seuraavillakin sataluvuilla. 1500-luvulla on vanhoissa asiakirjoissa hyvin yleinen myös tyyppi Per Ikoilan, Peder Ikolan. Tässä kuvastuu vanha suomalainen nimenkäyttötapa: Ikolan Pietari t. Pekka. Kun tuomarin kirjurit merkitsivät tämännimisen lautamiehen nimen oikeuden pöytäkirjoihin, niin siinä säilyi suvun tai talon nimi geneetiivisenä. Ikola-nimen kehittymisestä varsinaiseksi talonnimeksi on osoitukseksi se, että kun joskus on nähtävästi nimenomaan haluttu käyttää henkilöä osoittavaa nimeä, niin isännän nimeksi on merkitty Mattz Ikoilainen (v. 1630).

Ikola-nimen vanhimmat kirjalliset merkinnät ovat keskiajan lopulta. Nimen juuret menevät varmaankin paljon kauemmaksi taaksepäin. *Ikä*-sanaan perustuvat nimethän eivät ole kristillisperäisiä, vaan niitä on pidettävä muinaissuomalaiseen pakanuudenaikaiseen nimistöön kuuluvina. Ikola-nimen vanhuuteen viittaa sekin, että nykyajan suomalainen ei enää tajua sen kantasana olevan appellatiivin merkitystä eikä osaa yhdistää sitä *ikä*-sanaan, jolta pohjalta se ilmeisesti on selitettävä.

Mainittakoon lopuksi, että esim. lapissa käytetään 'ikää' merkitsevästä *äkke*-sanasta johtuvia sukunimiä (ks. T. I. Itkonen, Vir. 1942 s. 63, 77).

NIILLO IKOLA

Sur le nom *Ikola*

Ce nom se rencontre en Finlande à plusieurs endroits comme nom d'une ferme, parfois comme celui d'un village, enfin comme nom de famille rattaché à celui-ci. A tout prendre, c'est un nom assez rare. A. V. Forsman (Koskimies), sans cependant indiquer ses raisons, le rattachait au radical *ikä-* ou *ika-*. Plus tard, quelques savants ont considéré le radical de ce nom (*Iko-*) comme un emprunt. Selon Ralf Saxén, il vient du nom gothique *Igo*, anc. haut allem. *Ico*. T. E. Karsten le rapprochait des noms Igila (ostrogothi-

que), Ig-ulfus (wisigothique), Igillus (vandal) et Ighil, Ighul (anc. suédois). Heikki Klemetti considère *Ikola* comme un emprunt remontant à l'anc. allem. *Ico*, *Iko*, *Icho*.

A l'avis de l'auteur du présent article, la théorie des emprunts est mal fondée. Il cite bon nombre d'annotations contenues, à partir du XVe s. (Jko 1466, Ikoinjala 1480), dans les anciens documents de l'Ostrobothnie du sud et de la commune de Tyrvää (Satakunta). Ces annotations représentent généralement la forme *Ikoila*, à partir du milieu du XVIIe s. la forme

Ikola, ce qui permet de fixer comme mot radical *ikoi*. Les formes commençant par *Iko-*, qui semblent étayer la théorie des emprunts, s'expliquent par la chute de l' *i*, commencée dès la fin du moyen âge. Ce mot se rencontre aussi en vôte: *iko.ŋōkka* (arc-en-ciel) et en vepse: *igōhud* (dim.) 'âge'; tous les deux supposent le mot radical *ikoi* qui, au point de vue phonétique, doit être considéré comme un dérivé de *ikä* 'âge'. Puisque le finnois connaît des rapports

comme p.ex. *emoi: emä*, il est évident que le finn. *ikoi*, lui aussi, vient de *ikä*. *Ikoi*, dont le suffixe (*i*) a un sens possessif, a donc désigné une personne âgée, et le nom de ferme *Ikola*, la maison habitée par une telle personne. Ensuite, *Ikoila* > *Ikola* a pris le caractère d'un nom de famille proprement dit; il apparaît comme tel dès 1524 dans *eskel ikoila*. *Ikola* appartient probablement à l'ancienne nomenclature finnoise de l'époque païenne.

NIILLO IKOLA